

Fəxrü UĞURLU

Vacib olan duyğuları tərbiiyələndirməkdir

5-ci sinif üçün ədəbiyyat dərslərinə (müəlliflər: Afət Süleymanova, Təranə Bağirova, İlhamə Muradova) dair qeydlər

Bəri başdan deyim ki, dərslərdəki bölgülər mənə həm qüsurlu, həm anlaşılmaz göründü. Əvvəla, bölgülərin nəzəri-filoloji prinsiplər üzrə aparılması, əsərlərin də bu prinsip əsasında qruplaşdırılması 5-ci sinfin səviyyəsinə uyğun deyil. İkincisi, həmin prinsip üzrə bölgünün özü də düzgün aparılmayıb. Dərslərdəki mövzular iki başlıq altında qruplaşdırılıb: “Bədii əsərlərdə təsvir”, bir də “Bədii əsərlərdə nəqlətmə”. Birinci başlıq altında təqdim olunan birinci hissənin adı isə belədir: “Bədii əsərlərdə ideyanın müəyyən edilməsi”. Halbuki ideyanın müəyyənəndirilməsi təsvirdən də, nəql etmədən də fərqli bir məsələdir. Həm də hissəyə girişdə söhbətin təsviri mətnlərdə ideyanın müəyyən edilməsindən getdiyi bildirilir. Belə çıxır ki, müəlliflərin “nəqlətmə xarakterli” deyər qruplaşdırdıqları mətnlərdə ideya ola bilməz?..

Əvvəli ötən sayımızda...

Maraqlıdır, görəsən, müəllim 5-ci sinif şagirdlərinə “Nəğməsidir zavodların fit səsi” misrasının mənasını necə izah etməlidir?

Sabir Əhmədli bizim ən dəyərli yazıçılarımızdan biri olsa da, ixtisarla verilmiş “Şəhidlər xiyabanı” hekayəsi (səh.64) həm dil-üslub, həm də mövzu baxımından 5-ci sinif şagirdi üçün hədsiz ağırdır. Üstəlik, mətnə getmiş “cada”, “bordür” kimi sözlərə izah verilməyib.

“Ana laylası” (səh.92) mətninin birinci hissəsi ilə ikinci hissəsinin ideya-məzmun baxımından bir əlaqəsi yoxdur. Birinci hissədə cavan meşəliyin salınmasından, quşların, heyvanların burada məskunlaşmasından, onların bala qayğısı çəkməsindən danışılır. İkinci hissədə isə meşə sakinlərinin layla üstündə mübahisəsi düşür. Mətnin adında ifadə olunmuş məzmunu da məhz ikinci hissə uyğun gəlir, yəni birinci hissə olmasaydı belə, ikinci hissə bu məz-

munu özündə ehtiva edərdi. Birinci hissənin isə ideya-məzmunu bir qədər fərqlidir, əslində, bu hissə bir başqa - daha maraqlı bir hekayənin başlanğıcı ola bilərdi.

“İki ana” (səh.100) hekayəsində Gülyazın göyü harada yığdığını xüsusi qabartmağa ehtiyac yoxdur, bu, əsərə əlavə nəşə vermir. Yox, əgər müəlliflər “Küdrü” sözünü saxlamagı vacib biliblərsə, onda mətnin sonunda bu coğrafi məkanın harada yerləşdiyi barədə məlumat da verməli idilər.

“Qaranquş əfsanəsi” (səh.113) mətninin ilk abzasında zamanlar qarışdırılıb. Mətnə anlaşılmazlıq var, çobanın “sarıqdan açıldığı” (əslində, adamı sarıqdan yox, sarıqı adamdan açarlar) deyilsə də, bundan əvvəl onun tutulduğu, cəzaya məhkum olunduğu barədə heç bir məlumat verilmir.

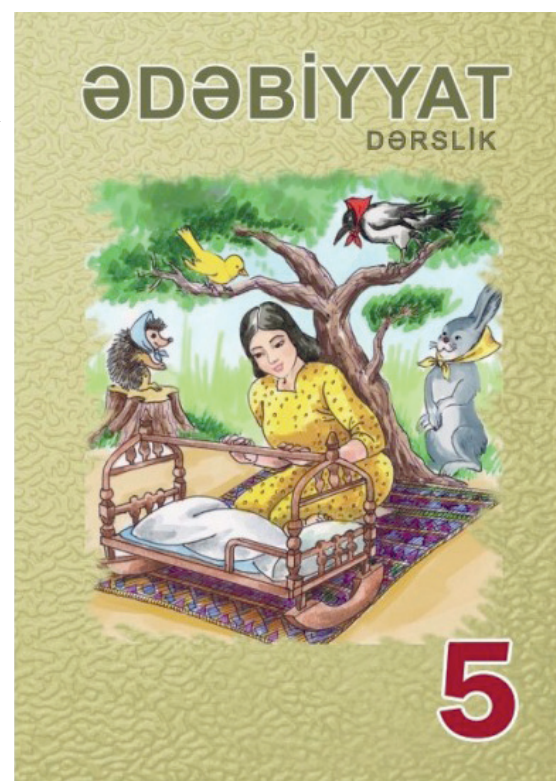
“Şir və tülkü” (səh.116) nağılı da məzmunca çox bəsit, primitivdir. Tülkünün yaxşılıq əvəzində şirə nə üçün pislik elədiyi, çaqqalın nə sə-

bəbə şirə can yandırdığı heç bir şəkildə açılmır. Burada nə isə bir açar-söz, açar-cümlə, açar-hadisə olmalıydı. Tülkünün əməli ya onun xisləti, ya da keçmişdə baş vermiş hansısa bir hadisə ilə əlaqələndirilməliydi.

Mətnə aid tapşırıqda isə (səh.119) deyilir ki: “...şir və tülkü obrazlarına xas olan xüsusiyyətləri müəyyən edin. Həmin xüsusiyyətləri insanlar və xalqlar üzərinə köçürməklə münasibətini bildirin”. Dərsləyə belə bir tapşırığın salınması biabırçılıqdır. Demək, 5-ci sinif şagirdi insanları, xalqları “şir”lərə və “tülkü”lərə bölməlidir! Bunun ardınca gələn məntiqi nəticə budur ki, “şirlər” yaşamaq, “tülkülər” məhv olmalıdır. Halbuki, burada söhbət xalqlardan və insanlardan yox, insandakı müsbət-mənfi xüsusiyyətlərdən gedir; ləğv edilməli, aradan qaldırılmalı olan da ayrı-ayrı xalqlar, insanlar deyil, insanı gözədən salan, cəmiyyət üçün problemlər yaradan həmin mənfi cəhətlərdir.

İnşa yazmaq üçün şagirdlərə yeddi-səkkiz mərhələdən ibarət 6 səhifəlik (səh.132-138) təlimat verilir. Sanki şagird inşa yox, doktorluq dissertasiyası yazmalıdır. Verilən təlimatlar isə az qala hüquqi sənəd dilində yazılmış quru, cansız, yadda qalmayan söz yığınının başqa bir şey deyil.

Nəhayət, sinifdən xaric oxu bölümündə təqdim olunmuş materialların da tam əksəriyyəti bədii cəhətdən zəif, sönük yazılardır. Məsələn, “Oğru” adlı hekayə (səh.182) patriotik pafosun, anti-erməni ritorikasının olduqca bayağı ifadəsidir. İki savadsız kəndli qadının tarix uğrunda savaşı adamda istehza doğurur. Erməni Siranuşun bir sınıq küp, bir-iki çürümüş sümüklə dünya tarix el-

minə təsir göstərmək əzmi isə istehza qarışıq bir həsəd də oyadır. Öz xalqı üçün tarix yaratmaq qayğısına qalan erməni qadının canfəşanlılığı fonunda tarixçi ərinin tapıntısına kinayə ilə baxan azərbaycanlı qadının öz keçmişinə biganə münasibəti, yumşaq desək, heç də rəğbət oyatmır. Qorxuram bu hekayəni oxuyan 5-ci sinif şagirdi öz nəvəminin yox, erməni Siranuşun tərəfində ola, ona bəraət qazandıra.

Yazı ideoloji baxımdan olduğu kimi bədii cəhətdən də zəifdir. Təhkiyə qüsurludur. Burada insanı törpədən bir cümlə, bir ifadə belə yoxdur. Dialoglar sünidir. Məsələn, savadsız qarı məktəbli nəvəsi ilə belə danışır: “Vəcdanlı alimlər uzun araşdırmalardan sonra aydınlaşdırmışdılar ki, mağara qədim türklərə məxsusdu”.

Ermənini söyməklə, onu “pis,

murdar, yaltaq, ikiüzlü, yalançı, satqın” adlandırmaqla şagirdə Vətənə sevgi oymaq olmaz. Bu metodla uşaqlarımızı “erməni xəstəliyinə” yolxudara bilərik. Erməni təbliğatından əxz olunmuş üsullarla şagirdlərimizə sağlam vətənpərvərlik duyğusu aşılamaq mümkün deyil, heç lazım da deyil.

Həmin bölmədə bəzi müəlliflər (Gülhüseyn Hüseynoğlu, Hüseyn Arif, Məmməd Araz) nədənsə ayrı-ayrı səhifələrdə ayrı-ayrı əsərləri ilə təkrar təqdim olunurlar. Bu zərurət nədən irəli gəlir, bilinmir. Onda şagirdlərə yeni müəlliflər, yeni əsərlər tanıdılmalı, doğru olmazdımı? Dünya uşaq ədəbiyyatı klassikləri bir yana, Mirzə Ələkbər Sabir, Abbas Səhhət, Süleyman Sani Axundov kimi milli klassiklərimizin də dərslərdə adı çəkilmir. İlyas Tapdıq, Eldar Baxış, Ramiz Rövşən kimi bənzərsiz şairlərin uşaqlar üçün yazdıqları şeirlərdən, hekayələrdən, belə görünür, dərslərdə müəlliflərinin xəbəri yoxdur. Əli Kərim, Vəqif Səmədoğlu, Musa Yaqub, Məmməd İsmayıl kimi qüdrətli şairlərimizin poeziyasından 5-ci siniflər üçün ədəbiyyat dərslərinə bir misra belə sığarmayıb. Əvəzində kitab uşaqlarımızın zövqünü korlamaqdan savayı bir işə yaramayan sönük, bayağı, təsirsiz mətnlərlə doldurulub.

Ədəbiyyat dərsləri ədəbiyyatşünas, dil dərsləri dilçi yetişdirmək üçün deyil. Uşaqlara esse yazmağın reseptini, uzun-uzadı nəzəri təlimatlar, bir sözlə, ağıl verməkdənsə onların zövqünü oxşamaq, duyğularını tərbiiyələndirmək, onları gözəl mətnlərə dadandırmaq, mükəmməl bədii nümunələrin təmsalında onlara ədəbi dilimizin gözəlliyini göstərmək, şirinliyini daddırmaq, başqa sözlə, ruh vermək gərəkdir. Bunu bacarsaq, sonradan ağıl özü o ruhun dalınca sürünəcək.